

Misiło, Eugeniusz

"Spisy tytułów prasy harcerskiej
1911-1939", Marian Miszczuk,
Warszawa 1983 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 24/2, 89-91

1985-1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marian Miszczuk, *Spis tytułów prasy harcerskiej 1911—1939*, Zespół Historyczny GK ZHP, Warszawa 1983, ss. 30.

Ostatnie lata owocują w coraz liczniejsze opracowania bibliograficzne prasy polskiej. Najnowszą pracą w tej dziedzinie jest *Spis tytułów prasy harcerskiej 1911—1939*, opracowany przez M. Miszczuka i wydany w znacznym jak na tego rodzaju wydawnictwa nakładzie 1 tys. egz. przez Główną Komendę Związku Harcerstwa Polskiego. Pomimo iż jest to praca skromna objętościowo, należy uznać ją za cenny przyczynek do badań nad dziejami prasy polskiej. Jest to przede wszystkim rejestr prasy unikalnej, gromadzący pisma o żywocie często tak długim, jak turnus obozu harcerskiego, a także i takie, jak chociażby „Skaut” (Lwów 1911—1914, 1916—1921, 1923—1939), będące wiernym druhem polskich harcerzy niemalże od początków istnienia ich organizacji (1910 r.). Pierwsze czasopisma adresowane do harcerzy („Skaut”, „Harce”, „Na zwiady”) ukazały się we Lwowie w 1911 r. W rok później prasa harcerska pojawiła się w Krakowie („Orli Lot”), a w następnych latach na terenie zaborów rosyjskiego, niemieckiego oraz na emigracji. Do 1918 r. ukazywało się łącznie ok. 67 tytułów pism harcerskich; w latach 1918—1939 było ich już ok. 180, w tym zaledwie 6 stanowiło kontynuację czasopism założonych przed 1918 r. Szczególnie ożywiony rozwój czasopiśmiennictwa harcerskiego nastąpił w okresie I wojny światowej, kiedy to na przestrzeni zaledwie kilku lat powstało ok. 60 nowych periodyków. Wprawdzie prasa harcerska stała jakby na uboczu wielkich polemik prasowych, jednakże rolę, jaką odegrała w kształtowaniu postaw młodego pokolenia, można śmiało przyrównać do funkcji spełnianych przez czołowe pisma owych czasów. Tysiące dziewcząt i chłopców, jakie przewinęły się przez harcerstwo, czytały, a częstokroć — o czym można przekonać się ze spisu — redagowały i wydawały własne pisemka. Była to dobra szkoła życia i patriotyzmu.

M. Miszczuk w wyniku długotrwałych poszukiwań prowadzonych w bibliotekach i archiwach publicznych oraz zbiorach prywatnych odnalazł i opisał 247 gazet i czasopism, w tym 17 dodatków samoistnych. O rezultatach wytrwałego „tropienia” śladów prasy harcerskiej niech świadczy chociażby fakt, że autor zdołał zgromadzić dwukrotnie więcej tytułów, niż odnotowywała wydana w 1934 r. *Książka harcerska 1910—1935. Katalog wydawnictw harcerskich*, a w przypadku okresu do 1918 r. odkrył 39 nowych, nigdzie dotychczas nie rejestrowanych (także przez *Spis tytułów prasy polskiej 1865—1918 A. Garlickiej*) czasopism harcerskich. Rzeczelność opisu poszczególnych tytułów każe przypuszczać, że autor zna wszystkie zachowane pisma z autopsji, a ponadto niektóre unikalne egzemplarze posiada we własnych zbiorach. Każda pozycja *Spisu* zawiera następujące elementy: tytuł, podtytuł, wydawcę, miejsce wydania, lata ukazywania się pisma, miejsce przechowywania oraz ewentualne informacje o dodatkach lub zmianach tytułu. Bibliografia, oprócz krótkiego wstępu oraz wykazu używanych w opisie bibliograficznym skrótów bibliotek i archiwów, ilustrowana jest licznymi fotografiami omawianych cza-

sopism harcerskich i jako całość sprawia solidne wrażenie. Ponieważ M. Mischuk nosi się z zamiarem opracowania w przyszłości pełnej bibliografii prasy harcerskiej ukazującej się od 1911 r. aż po czasy nam współczesne, z obowiązku recenzenta i chęci podzielenia się życzliwymi uwagami pragnę zasygnalizować pewne kwestie, które w obecnej wersji *Spisu* uszły uwagi autora bądź też są dyskusyjne.

Zbyt mało precyzyjna jest definicja prasy harcerskiej, zawarta we Wstępie. Okazuje się, że ogólnikowe stwierdzenie, iż coś, co było wydawane przez lub dla harcerzy, czy jak kto woli — skautów, jest prasą harcerską, może być niewystarczające. Do 1939 r. harcerstwo nie było ruchem jednolitym. Oprócz ZHP istniało również „Czerwone Harcerstwo” (1926—1939—1945), utworzone z inicjatywy Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OM TUR) i znajdujące się pod wpływem Polskiej Partii Socjalistycznej, jak też „Wolne Harcerstwo” (1920—1924) oraz nawiązująca do jego tradycji nielegalna organizacja „Pionier” (1924—1938), kierowana przez Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej. Dzisiejsze harcerstwo odwołuje się do tradycji wszystkich postępowych nurtów tego ruchu. Słusznie, czy też nie (uważam, że nie) w *Spisie* prasa lewicowych organizacji harcerskich została pominięta, autor winien jednakże wyjaśnić, co legło u podstaw takiej decyzji. Nie dopuszczam myśli, że pisma te nie są mu znane.

Słabą stroną bibliografii jest zupełny brak indeksów. Ich opracowanie, przy tak niewielkiej liczbie tytułów, nie nastęrczałoby większych trudności. Odczuwa się również brak informacji o częstotliwości ukazywania się pism. Wprawdzie we Wstępie autor, charakteryzując prasę harcerską, proponuje następujące określenia: gazety, tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki i kwartalniki, jednakże przeglądając *Spis* przekonujemy się, że dane te zostały pominięte, z wyjątkiem sytuacji, kiedy stanowią element podtytułu. Wskazane byłoby wprowadzenie dodatkowego oznaczenia dla czasopism ukazujących się nieregularnie, często wbrew częstotliwościom deklarowanym przez wydawcę. Również używanie pojęcia „gazeta” dla określenia częstotliwości jest nadto ogólne, jako że zawierać się w nim mogą zarówno dzienniki — a takich harcerze, z wyjątkiem wakacyjnych pisemek obozowych („Harce”, Poznań 1919, Świder 1924), nie wydawali — jak też pisma ukazujące się od 2 do 4 razy w tygodniu. Do opisu bibliograficznego niezbędne jest również wprowadzenie informacji o statusie prawnym czasopism wydawanych w latach 1911—1918 na ziemiach polskich wchodzących w skład państw zaborczych. Szereg pism zarejestrowanych w bibliografii, głównie z terenu Królestwa Polskiego, ukazywał się nielegalnie, co wywierało określony wpływ na ich treść, żywotność itp.

Pewne zastrzeżenia wywołują niektóre oznaczenia nazw bibliotek i archiwów, stosowane przy określaniu miejsca przechowywania poszczególnych pism. W sytuacji kiedy kolejne pokolenia bibliografów polskich wypracowały zunifikowane, ogólnie (umownie) przyjęte symbole sigłów bibliotek (wbrew niezyciowym normom ustalonym przez Zakład Katalogów Centralnych Biblioteki Narodowej), pomysłowość i inwencja autora w tworzeniu własnych skrótów są w tym przypadku niewskazane.

Należy się zastanowić, czy w przyszłym opracowaniu nie wyodrębnić w oddzielne części prasy wydawanej w latach 1911—1918 i 1918—1939 oraz prasy ukazującej się poza granicami kraju. Uzasadniają to wyraźne cezury czasowe — także w dziejach polskiego harcerstwa — jak też i kryteria terytorialne. Wpływie to korzystnie na przejrzystość i czytelność informacji bibliograficznych zawartych w *Spisie*.

Niezrozumiałe jest umieszczanie w bibliografii pisma (poz. 244, „Bez tytułu. Moskwa ok. 1917—1918”), o którym wiemy w przybliżeniu, gdzie i kiedy się ukazywało, brakuje natomiast podstawowego elementu, jakim jest tytuł.

Załączony w aneksie projekt schematu opisu bibliograficznego, jaki znajdzie zastosowanie w przygotowywanej bibliografii prasy harcerskiej, jest nadmiernie

rozbudowany. Z niektórych elementów opisu, jak chociażby z podawania niewiele wnoszących informacji o cenie pojedynczego egzemplarza pisma, można z powodzeniem zrezygnować bez uszczerbku dla całości, wprowadzając w to miejsce adnotacje o wiarygodności przekazu o istnieniu pisma oraz oznaczenie — o czym już wspominałem — jego statusu prawnego. Autor powinien również zadbać o sporządzenie indeksów ułatwiających korzystanie z bibliografii.

Z błędów przeoczonych przez erratę wspomnę, że „Harcerstwo” ukazywało się w 1936, a nie 1946 r., „Czyn” w 1933 r. oraz że pisząc o Czernichowie („Czuł duch”, 1918), autor miał zapewne na myśli Czerniów.

Wychodząc naprzeciw postulatam autora, pozwolę sobie wymienić kilka tytułów pism harcerskich, które nie zostały uwzględnione w *Spisie*:

1. „Gromada. Miesięcznik Czerwono-Harcerski”, Warszawa 1930—1939. Wyd. Rada Krajowa Czerwonego Harcerstwa TUR. CAP. Dodatki: „Dodatek Instrukcyjny”. Warszawa 1931—1932. Miesięcznik. CAP; „Gazetka Ścienna »Gromady«”. Warszawa 1937—1939. Miesięcznik. CAP.
2. „Pionierzy”. Kraków 1924. (—). Wyd. Warszawskiej Spółnoty Wolnego Harcerstwa. Wyd. Seweryn Paprot. CAP.
3. „Wywiadowca”. Tygodnik męskich drużyn skautowych. B.m.w. 1917. CBW.
4. „Wywiadowca”. Czasopismo II Drużyny Skautowej, Lwów 1917. (—). CBW.
5. „Pionier”. Organ Związku Pionierów (Związku Wolnego Harcerstwa). B.m.w. 1924. Wyd. i red. Stefan Lenczewski. CAP.
6. „Bunt”. Pismo pionierów w Rzeszowie. Rzeszów 1924. Wyd. Organizacja „Pionierów” w Rzeszowie. CAP.
7. „Pionier”. Kraków 1925. Wyd. i red. Halina Michnikówna. CAP.
8. „Pionier”. Centralny organ Dziecięcej Organizacji Rewolucyjnej „Pionier” w Polsce. Warszawa 1927—1929. CAP.
9. „Czerwony Pionier”. B.m.w. 1926. Wyd. Centralne Biuro Pionierskie przy Komitecie Centralnym Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce. CAP.

Eugeniusz Misiło

Eugeniusz Misiło, *Spis tytułów prasy ukraińskiej w drugiej Rzeczypospolitej 1918—1939*, Warszawa 1983, ss. 174.

Problematyka prasy ukraińskiej mniejszości narodowej w granicach państwa polskiego lat 1918—1939 nie znalazła dotychczas całościowego opracowania ani dokumentacji bibliograficznej. Ukazały się jedynie cząstkowe rozważania o prasie komunistycznej¹. Dokumentacja znalazła także odbicie w publikacji *Polska prasa rewolucyjna 1918—1939. Katalog*, Warszawa 1965, opracowanej przez Marię Krych, a wydanej przez Bibliotekę Zakładu Historii Partii przy KC PZPR. Pewne aspekty dziejów prasy ukraińskiej znalazły odbicie w publikacjach wydanych w ZSRR.

¹ J. Daszkiewicz: 1) *Polska legalna prasa komunistyczna i lewicowa na Ukrainie Zachodniej (Zarys bibliograficzny 1920—1939)*, „Z pola walki”, 1962, nr 4, s. 231—240; 2) *Polska nielegalna prasa KPZU (Zarys historyczno-bibliograficzny)*, tamże, 1960, nr 4, s. 36—60.